

CHINA: DE RECHTSORDE ZOALS WE ZE KENNEN?

CHINA: DE RECHTSORDE
ZOALS WE ZE KENNEN?

Kim VAN DER BORGHT

*Professor Vrije Universiteit Brussel en Westminster University
Visiting Professor Shanghai University*

intersentia

Antwerpen – Cambridge

China: de rechtsorde zoals we ze kennen?
Kim Van der Borght

© 2014 Intersentia
Antwerpen – Cambridge
www.intersentia.be

ISBN 978-94-000-0586-0
D/2014/7849/85
NUR 820

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de uitgever.

INHOUD

1. Inleiding.....	1
2. De relativiteit van de rechtsregels: het pilootproject in Shanghai	4
A. The Opinion of the People's Bank of China	5
B. The Circular of the China Banking Regulatory Commission.....	6
C. The Opinion of the China Insurance Regulatory Commission to Support the China (Shanghai) Pilot Free Trade Zone	6
3. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht.....	7
4. Advocaten in China	8
5. China en de Vlaamse advocaat	10

1. INLEIDING

China. Het ligt verrassend dichtbij in onze dagelijkse berichtgeving. Waar een decennium geleden het nog een land was op verre afstand waar we af en toe eens naar keken omdat de economie er snel vooruit raasde, is China vandaag een centrale speler in het internationale bestel.

De periode waarin we ons bevinden, is een keerpunt in de geschiedenis. Het einde van een tijdperk. FUKUYAMA herkende terecht een scharniermoment in het tijdsverloop. Maar het was niet het einde van het tijdperk dat FUKUYAMA aankondigde. Hij dacht het einde van de geschiedenis te zien waarin het Amerikaanse economische en rechtsbestel als de eindvorm van de ontwikkeling van economische en bestuursmodellen wordt aangemeld. Het moge geruststellen dat oude wijsheden nog steeds hedendaagse relevantie hebben: hoogmoed komt voor de val.

Het scharnierpunt is niet de bevestiging van westerse modellen die een markteconomie combineren met een democratisch staatsbestel, maar het einde van de periode die werd ingezet met de stichting van de Verenigde Naties na de Tweede Wereldoorlog volgens de recepten en ervaringen van de Verenigde Staten. Het is een model dat nu onder zware druk staat omdat het model geen pluraliteit toelaat in de machtsdeling.

In het internationaal economisch en financieel recht zien we dat de instellingen die werden gecreëerd niet langer functioneren. De nieuwe handelsorganisatie die in 1995 werd opgericht – de Wereldhandelsorganisatie – heeft sinds haar oprichting nog geen enkele succesvolle onderhandelingsronde gekend. China werd er lid van in 2001. Samen met de Europese Unie is China het enige plurale lid. Naast de Volksrepubliek China zijn ook Hongkong en Macau lid en – politiek gevoeliger – ook de Chinese Republiek, beter bekend als Taiwan zij het dan in de Wereldhandelsorganisatie onder de naam Afzonderlijk Douanegebied van Taiwan, Penghu, Kinmen en Matsu, met als verkorte naam Chinees Taipei. Hoewel Taiwan al jaren eerder de onderhandelingen had afgerond, werd in deze nieuwe organisatie een staaltje oude diplomatie opgevoerd om de China ter wille te zijn. Er werd binnenskamers een *gentlemen's agreement* gesloten dat Taiwan enkel kon toetreden ná China en in een vorm en met een benaming die de diplomatieke ambiguïteit rond de status van Taiwan in ere houdt. Dit diplomatiek compromis was een signaal van de erkenning door de Verenigde Staten van China als internationale speler.

In het Internationaal Muntfonds wordt gebakkeleid over de machtsverhoudingen. China zou in de hervorming van 2010 een verhoogd stemmenaandeel krijgen en stijgen tot 6,1%, maar dat aandeel staat lang niet in verhouding tot het aandeel van China in de wereldeconomie. Niettemin houdt de Amerikaanse Senaat deze hervorming tegen. China en andere grote nieuwe spelers zoals Brazilië, Rusland en Indië zoeken intussen oplossingen en een herpositionering buiten het IMF met een eigen mechanisme voor een valutaruil en een intussen reeds twee eigen ontwikkelingsbanken, één voor de BRICS-groep van landen (Brazilië, Rusland, Indië en China) en één voor een groep Aziatische landen. In beide gevallen is China de grote geldschieter.

Zowel wat gebeurt in het internationale handelsrecht als in het internationaal monetair recht zijn symptomen van hetzelfde verschijnsel. De internationale economische en politieke orde is veranderd en de alleenheerschappij van de Verenigde Staten is niet langer een aanvaardbare positie voor de nieuwe spelers, in het bijzonder voor China. Omdat de Verenigde Staten geen realistisch antwoord hebben op deze ingrijpende verandering, is het bestaande internationale systeem tot stilstand gekomen en gebeuren de nieuwe ontwikkelingen buiten de bestaande structuren.

In oktober 2014 gaf het Internationaal Muntfonds aan dat China de grootste economie ter wereld is geworden.

Mijn rede gaat over dit China. Een China dat op vele vlakken herkenbaar is en bekend lijkt, maar deze herkenbaarheid is oppervlakkig. In de snelle groei heeft China vooral een verstedelijking gekend die voor ons herkenbaar is. Als men in een Chinese stad wandelt of rijdt, kunnen we de stad lezen in haar stedelijke planning en architectuur. De gebouwen, de straten, de parken. Het is een herkenbaar gegeven waar we zonder erover na te denken functies aan toewijzen vanuit onze ervaring. Een picknick in het park, een marktje, een zondagse wandeling met de familie. De Chinese parken hebben ook deze functies. Maar deze parken zijn om 5.00 's ochtends in de zomer ook reeds druk bezet met gepensioneerden die er hun ochtendgymnastiek komen doen in groep: tai chi, schaduwgevechten, rond het park stappen in flinke draf, ... 's avonds wordt het park ingenomen door mannen en vrouwen – maar vooral vrouwen – die er komen dansen. In grote groepen of in paartjes. De wals, de tango, de foxtrot, de chachacha. Bekende deuntjes maar met een Chinese tekst. Op zondagochtend komen ouders er een partner zoeken voor hun kinderen door de essentiële informatie (lengte, gewicht en diploma's) op een papier te schrijven en op een paraplu te prikken. Honderden paraplu's naast elkaar als vrijgezellenvitrines. Een andere paraplu-revolutie dan die in Hongkong.

Het is deze tweeledigheid waar ik wat dieper wil op ingaan. Ogenschijnlijk herkennen we het Chinese rechtssysteem. En soms vergissen we ons door de herkenning voor kennen en begrijpen te nemen. Mijn eerste ervaring met Chinees recht was erover lezen. De rechtsregels klonken mij geruststellend bekend in de oren. Het zijn namelijk vaak exact dezelfde regels als de onze. Een belangrijk deel van de rechtsregels in China zijn juridische transplantaten uit continentaal Europa. Chinese commentatoren spreken over een volledige verwestering van het Chinese recht door het transplanteren van volledige rechtsgebieden, het overnemen van instellingen en structuren, het importeren van rechtsbeginselen, ... Zo werden handelsrecht, faillissementsrecht, strafrecht, burgerlijk recht, de inrichting en regulering van hoven en rechtbanken, ... overgenomen uit het Westen. Het burgerlijk wetboek, bijvoorbeeld, is overgenomen uit Duitsland. De keuze voor bijvoorbeeld het Duitse burgerlijk wetboek was ingegeven door de ervaring met Duits recht in Japan met als overweging dat dit Duitse rechtssysteem in een oosters rechtssysteem goed gedijt.

Sinds de jaren 70 werd er in snelle draf een grondige hervorming van het recht doorgevoerd en hoewel volledige transplantaten in een meer recente periode niet meer gebeurden, is het Chinese recht ook in de laatste twintig jaar sterk beïnvloed door westerse rechtssystemen. Deze evolutie loopt parallel met de economische hervormingen in China. Het quasi gehele burgerlijke en handelsrecht in de ruime zin is ingevoerd uit Europese landen. Hoewel het officiële standpunt is dat dit recht een socialistisch rechtssysteem is met Chinese eigenschappen, is het in realiteit niet socialistisch, noch Chinees. Een experiment met het overnemen van Sovjetrecht werd na dertig jaar stopgezet en er werd opnieuw gekeken naar Europa voor juridische vernieuwing. De houding ten aanzien van de invoering van dit westerse recht is pragmatisch. China wil leren uit de ervaring van anderen, en wil deze ervaring relevant maken voor de Chinese noden. Of het recht groeit uit de lange rechtstraditie in China of wordt ingevoerd uit het buitenland, het maakt niet uit, zolang het maar werkt. Of zoals Deng Xiaoping het uitdrukte: "Het heeft geen belang of de kat wit of zwart is, als ze maar muizen vangt."

Het mag daarom niet verwonderen dat er een onmiddellijk gevoel is van vertrouwdheid met het Chinese recht bij de lectuur van de rechtsregels zoals ze te vinden zijn in de wetboeken. Maar zoals we aan de parken een functie toedichten gebaseerd op onze ervaring met publieke ruimtes, zo verwachten we ook een rechtspraktijk gebaseerd op deze regels gebaseerd op onze ervaringen. Maar zoals met de publieke parken, treffen we ook nogal wat verrassingen aan in de praktijk van het Chinese recht. Deze verrassingen hebben alles te maken met de inbedding van de ingevoerde rechtsregels in een eeuwenoude cultuur en rechtscultuur en in een politiek en economisch systeem dat sterk verschilt van de systemen in de staten van oorsprong. Het recht in de praktijk is daarom sterk verschillend van

het recht in de boeken. Of in de woorden van Lord Steyn in een uitspraak van het House of Lords in 2001: *“In law context is everything.”*

De juridische realiteit in China is dat de rechtsregels en de juridische instellingen ondergeschikt zijn voor de politieke en economische planning. Het recht moet dienstbaar zijn voor de noden van de Chinese staat zoals die door het partijcongres worden bepaald. In vier voorbeelden zal ik toelichten wat dit betekent voor het rechtssysteem.

2. DE RELATIVITEIT VAN DE RECHTSREGELS: HET PILOOTPROJECT IN SHANGHAI

In de rechtspraktijk vinden we een andere realiteit. De rol van de rechtsregel is relatief in de relatie met de politieke en economische planning. Ik heb vorig jaar de uitwerking mogen bestuderen van het prestigieuze pilootproject voor de vrijhandelszone in Shanghai. Dit project is interessant vanuit economisch oogpunt en vanuit juridisch oogpunt. De doelstelling is een nieuw juridisch kader te creëren voor de financiële sector die moet toelaten om:

- (a) nieuwe rechtsregels uit te werken voor de liberalisering van de financiële sector in China;
- (b) Shanghai te positioneren als een leidend financieel centrum in concurrentie met New York, Londen en Tokio en;
- (c) de Chinese munt, de renminbi, voor te bereiden op een toekomst als handelsmunt en uiteindelijk als reservemunt in directe concurrentie met de Amerikaanse dollar.

Het kader en de doelstellingen voor deze hervorming werden geschetst op het allerhoogste niveau, het 16de Partijcongres van de Chinese Communistische Partij in 2002. Het pilootproject werd gelanceerd in 2013 na een beslissing van de Chinese regering. Het project wordt opgevolgd door een commissie die in de schoot van de regering wordt opgericht en wordt voorgezeten door president Xi Jinping. Dit is een project van nationaal belang en dat zal ook blijken uit de manier waarop het recht ten dienste wordt gesteld van de drie doelstellingen.

De uitwerking wordt overgelaten aan de centrale bank, de toezichhoudende overheden voor de banksector en de verzekeringssector en de lokale overheid van Shanghai. De vrijheid die wordt gegeven om de regelgeving te creëren om deze vrijhandelszone te ontwikkelen is zeer groot. Alles mag, zolang het niet in strijd is met de Chinese grondwet. Maar de richtlijnen die vanuit de regering worden gegeven, benadrukken dat de uitwerking stap voor stap moet gebeuren om ervoor te zorgen dat de risico's onder controle blijven. Deze risico's zijn niet

alleen economische en financiële risico's, maar ook het risico om de controle over het project te verliezen, waardoor het niet langer ten dienste van de natie staat.

De publiek geformuleerde doelstellingen stellen dat de nieuwe regels voor de financiële sector er moeten voor zorgen dat Shanghai een leidend financieel centrum wordt en dat de markt voor financiële diensten in heel China kan worden geliberaliseerd, maar de onuitgesproken regel is dat het Chinese financiële instellingen moeten zijn die de leiding en controle hebben in deze vrijhandelszone en dat Chinese financiële instellingen de dominante bedrijven blijven op de Chinese markt in haar geheel. Buitenlandse investeringen en bedrijven zijn nodig in deze strategie, maar deze buitenlandse bedrijven mogen niet dominant worden.

Het gevolg van de twee doelstellingen, één uitgesproken en één onuitgesproken, is een opmerkelijke rechtsontwikkeling. De nieuwe financiële regelgeving in de Europese Unie omvat honderden bladzijden, MiFiD II (Richtlijn financiële instrumenten) telt ongeveer 1600 bladzijden. De basisregels die worden uitgevaardigd voor de SPFTZ zijn te tellen in honderden woorden eerder dan bladzijden. Het gaat zelden over meer dan een bladzijde per sector. Het gaat bovendien niet om duidelijke regels, maar om principes en algemene richtlijnen. Het zijn geen wetten of decreten, maar vooral circulaire, maatregelen, beleidsverklaringen en meningen over hoe de doelstellingen kunnen worden bereikt.

A. THE OPINION OF THE PEOPLE'S BANK OF CHINA

In haar opinie geeft de centrale bank drie beginselen mee die de basis vormen voor de regulering:

1. de financiële sector moet ten dienste staan van de echte economie;
2. in een proces van voortdurende hervormingen en innovatie moet dit pilootproject het gebruik van de renminbi buiten China stimuleren, de convertibiliteit bewerkstelligen en de hervorming van interestbepaling en valutatransacties op basis van de marktwerking stimuleren;
3. het risico binnen controleerbare perken houden terwijl er nieuwe stappen worden genomen in het pilootproject op experimentele basis als de voorwaarden daar rijp voor zijn.

De elementen die duidelijk naar voren in deze beginselen zijn geleidelijkheid en risicomangement, maar juridisch valt er niet zo veel uit af te leiden.

China: de rechtsorde zoals we ze kennen?

B. THE CIRCULAR OF THE CHINA BANKING REGULATORY COMMISSION

De circulaire van de Bankcommissie daarentegen maakt in de aanhef duidelijk dat de SPFTZ een bijzonder rechtsregime is waar de normale regels niet van toepassing zijn op de banken die er opereren en dat dit zowel geldt voor de banken die met Chinees kapitaal zijn opgezet als voor de banken die met buitenlands kapitaal worden opgezet.

Om van dit bijzondere regime te genieten, moeten zowel Chinese als buitenlandse banken een filiaal openen in de SPFTZ, dat kan zowel een bijkantoor als een dochteronderneming zijn. Ook joint ventures tussen Chinese en buitenlandse instellingen zijn mogelijk. Dat de Bankcommissie ook toelaat dat nieuwe financiële instellingen worden opgericht in de SPFTZ, zowel door Chinees als door buitenlandse kapitaal, is ingegeven door de hoop dat deze maatregel een deel van het Chinese vluchtgeld kan teruglokken naar de Chinese economie.

Voor de rest van China, is toegang tot de financiële markten voor buitenlandse bedrijven afgeschermd door bijzondere procedures. Deze procedures worden voor de SPFTZ doorboord door een zogenoemd 'groen kanaal' waar de markttoegang wordt ondersteund.

Het grootste verschil voor banken in de SPFTZ en in de rest van China is dat Chinese banken *de facto* staatsbanken zijn en dus niet failliet kunnen gaan zolang de Chinese overheid deze banken steunt. Het is in de recente geschiedenis maar één keer gebeurd dat een Chinese bank over de kop ging. Hoewel over de zaak weinig bekend is, wordt aangenomen dat de beslissing om de bank niet te steunen een politieke beslissing was. In de beleidsverklaring van de Chinese regering is het duidelijk dat kapitaal dat wordt geïnvesteerd in de SPFTZ, op eigen risico wordt geïnvesteerd en dat de overheid deze banken niet zal ondersteunen. Over een depositiegarantie wordt momenteel onderhandeld.

C. THE OPINION OF THE CHINA INSURANCE REGULATORY COMMISSION TO SUPPORT THE CHINA (SHANGHAI) PILOT FREE TRADE ZONE

De opinie van de regulator van de verzekeringssector werd gegeven in de vorm van antwoorden op vragen, maar de vragen zijn nooit vrijgegeven, enkel de antwoorden. Hieruit valt af te leiden dat innovatie en internationalisering centraal staan in de strategie en dat aspecten van de verzekeringssector die tot dusver gesloten waren voor buitenlandse ondernemingen, zullen worden opengesteld.

Deze opinies en circulaire blinken uit in vaagheid. De uitvoering en de verdere invulling worden gekenmerkt door een verregaand paternalisme over de sectoren: de overheden en regulatoren houden de Chinese bedrijven een hand boven het hoofd om ervoor te zorgen dat ze altijd een stapje voor hebben. Er is een actief overleg tussen de Chinese bedrijfsweld en de politieke overheden en zelfs met de rechterlijke macht; een overleg dat ervoor moet zorgen dat de planning wordt uitgevoerd zoals bedoeld, namelijk de creatie van Shanghai als een leidend financieel centrum, een dominante plaats voor Chinese bedrijven in de SPFTZ en daarna in de wereldmarkten en de herpositionering van de Chinese munt tot een handels- en uiteindelijk reservemunt.

Voor buitenlandse investeerders en bedrijven die in deze markt willen opereren, is dit een bijzondere positie. Deze bedrijven krijgen binnen de SPFTZ een grote vrijheid en een opportuniteit om mee te groeien met de SPFTZ, maar wel in ruil voor een transfer van knowhow en het aanvaarden van een rechtssysteem dat geen rechtszekerheid en geen transparantie biedt. De regels worden geschreven en geïnterpreteerd zodat de belangen van buitenlandse bedrijven worden gerespecteerd, zolang ze passen in de bredere strategie. Dit gaat in tegen de trends van wat buitenlandse investeerders in het algemeen verwachten. Het is een wereld van verschil als men de vergelijking maakt met het debat over de investeerder-staat-arbitrage zoals voorzien in het handelsakkoord tussen de EU en Canada (CETA). De concrete rechtsregels mogen dan al vaag en grotendeels onbestaande zijn, de krijtlijnen van het kader zijn duidelijk getekend. China, als staat, heeft de leiding en investeerders mogen opereren binnen het kader dat de staat en zijn instellingen creëren.

Deze juridische strategie om vage rechtsregels te creëren die kunnen worden aangepast aan de noden van Chinese bedrijven en de Chinese strategie is een gevolg van eerdere ervaringen met het aantrekken van buitenlandse investeerders en bedrijven. Bedrijven als Volkswagen, Proctor & Gamble en Coca Cola zijn erin geslaagd om op enkele jaren een sterke marktpositie in te nemen in China, wat de groei van Chinese bedrijven heeft vertraagd. Deze ervaring heeft China ertoe gebracht om geen duidelijke rechtsregels uit te vaardigen die buitenlandse investeerders kunnen toelaten om problemen te veroorzaken voor de Chinese economische planning.

3. DE ONAFHANKELIJKHEID VAN DE RECHTERLIJKE MACHT

Er is veel kritiek op de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in China vanuit het buitenland, door academische commentatoren en door bedrijven die met

de rechterlijke macht in China in aanraking zijn gekomen. Er is ook veel kritiek te horen binnen China, maar die wordt gemeenzaam in besloten kring geuit. De voornaamste problemen zijn gebrek aan professionaliteit en corruptie.

Het gebrek aan professionaliteit is soms eenvoudig te verklaren. Rechters die worden aangesteld omdat ze niet langer in het leger terecht kunnen voor een job en daarom een andere bezigheid moeten krijgen, zijn zelden voorbereid op een rechterlijke functie. Maar deze rechters zijn vaak al lang blij dat ze een job hebben. Ze hebben vaak een beter begrip van wat politieke overheden verwachten dan van wat de rechtsregels zijn.

De rechterlijke macht wordt ook slecht betaald. Waar andere functies gemakkelijker een extra inkomen kunnen verwerven, is dat voor de rechterlijke macht een problematisch gegeven. De verwevenheid tussen de rechterlijke en de politieke macht (zowel wetgevend als uitvoerend), de ontoereikende opleiding, het inkomensniveau dat hen kwetsbaar en afhankelijk maakt, hebben ervoor gezorgd dat de rechterlijke macht in China geen goede reputatie heeft.

De toekomst zal hier mogelijk verbetering in brengen. Toegang tot de rechterlijke macht verloopt nu via een examen dat nationaal wordt georganiseerd. Dit is hetzelfde examen dat ook advocaten moeten afleggen om toegang tot het beroep te krijgen.

Er worden nieuwe rechtbanken opgericht met gespecialiseerde rechtsmacht. Dit is bijvoorbeeld het geval in de SPFTZ om zich te buigen over de financiële sector. Deze rechters zijn bijzonder goed opgeleid en voorbereid op hun taak. De verloning is een stuk beter.

Maar ook deze rechters interpreteren de rechtsregels met één oog op het wetboek en één oog op het partijcongres. Is dit teleologische interpretatie of is dit een gebrek aan onafhankelijkheid van de rechterlijke macht? De toekomst zal uitwijzen hoe dit evolueert.

4. ADVOCATEN IN CHINA

De advocatuur heeft in vele opzichten een omwenteling ondergaan in de laatste dertig jaar. Eind jaren 70 waren er zeer weinig advocaten. Er wordt geschat een goede 2.000. In 2013 werd het aantal geraamd op 230.000.

De toegang tot het beroep is nu meestal gebaseerd op een rechtendiploma, maar het is geen noodzaak. Om het even welk bachelordiploma laat toe om deel te nemen aan het staatsexamen dat toegang geeft tot het beroep. De volgende stap is lid worden van een advocatenkantoor om een verplichte stage van minimum één jaar te doorlopen. Eveneens verplicht is het lidmaatschap van de *All China Lawyers Association*, een professionele organisatie die onder de autoriteit van het Ministerie van Justitie opereert, toezicht houdt op het beroep en er richting aan geeft. Hoewel de wet die het beroep regelt (de 'Advocatenwet') verregaande aanpassingen doorvoerde in 2008, putten het Ministerie van Justitie en de *All China Lawyers Association* nog steeds inspiratie uit de wet van 1980, die advocaten omschreef als werknemers van de staat die de staat vertegenwoordigen en de belangen van de staat verdedigen. De Advocatenwet van 2008 stelt nochtans niet langer dat een advocaat een werknemer is van de staat en dat een advocaat die optreedt in overeenstemming met de wet, beschermd is door de wet; en dat geen persoon of instellingen diens rechten en belangen actief mag schenden.

De situatie van advocaten is nogal verschillend afhankelijk van het rechtsdomein waarin ze actief zijn en de plaats waar ze actief zijn. Advocaten die actief zijn in de grote stedelijke gebieden zoals Peking, Shanghai en Guangzhou en die zich vooral bezighouden met burgerlijk en handelsrecht, hebben een ruime vrijheid om hun beroep uit te oefenen, zij het dat het beoefenen van dat beroep een groot stuk activiteiten inhoudt die wij als lobbying zouden omschrijven.

Advocaten die actief zijn in administratief en strafrecht hebben een lagere status en een beperktere vrijheid om het beroep te beoefenen. Dit probleem is nog groter in rurale gebieden. Een Chinese advocaat omschreef het als volgt: "De rechterlijke organen zullen je enkel geven wat ze je willen geven. Ze zijn als een tijger die de weg blokkeert. Chinese advocaten zijn machteloos." Een doctoraatsstudente in onze vakgroep vertelde me verhalen die gelijkaardige denkbeelden oproepen: verhalen over rechters die advocaten de mond snoeren in het midden van hun betoog; rechters die advocaten uitjouwen ter zitting. Vooral in landelijke gebieden zijn dergelijke praktijken gebruikelijk. Het heeft deels te maken met de selectie van de rechters, zoals eerder besproken.

De frustraties van Chinese burgers en advocaten in deze rurale gebieden heeft geleid tot het ontstaan van de beweging die opkomt voor fundamentele rechten. De term 'mensenrechten' wordt minder gebruikt omdat dit begrip onmiddellijk politieke vragen doet rijzen en overheden beducht zijn op politieke bewegingen die destabiliserend kunnen werken.

De beweging van advocaten die opkomt voor fundamentele rechten is gekend als de *weiquan*-beweging. Deze beweging kent tegenstand op lokaal vlak omdat ze

machtsmisbruik en corruptie aanvecht, maar in verscheidene gevallen hebben de acties van deze beweging geleid tot verandering door interventies vanuit hogere beleidsechelons. Zo werden sommige corrupte lokale leiders opzijgeschoven. Er zijn ook mooie voorbeelden van zaken die via de rechtbanken werden afgedwongen, zo bijvoorbeeld in verband met onteigeningen voor publieke werken waar de vereiste vergoedingen niet werden betaald of waar de procedures niet werden gevolgd.

Naast de acties van de advocaten zelf, is er ook een beweging die bekend is als ‘de blootsvoetse advocaten’. Het is een beweging van burgers die zelf opkomen voor hun rechten en die misbruiken aanklagen. Deze activistische beweging maakt gebruik van sociale media om de aandacht te vestigen op problemen. Zo werden vorig jaar lokale leiders gefotografeerd om te tonen welke horloges ze droegen. Het ging vooral om Zwitserse prestigemerken. De verhouding tussen de prijs van de horloges en het loon van de lokale leiders deed vermoeden dat er mogelijk een probleem was.

5. CHINA EN DE VLAAMSE ADVOCaat

Wat betekent China voor de advocaat in Brussel, Aalst of Zingem? Er zijn twee manieren waarop onze advocaten in direct contact komen met deze Chinese realiteit:

- de impact op de wereld en het internationaal recht; en
- de open aard van onze economie, die er zal voor zorgen dat er steeds meer handels- en investeringsrelaties zullen zijn.

Bij het begin van mijn betoog heb ik verwezen naar de impact van China op het internationaal economisch en financieel recht. Deze impact heeft nog geen grote invloed op het recht. China heeft momenteel vooral oog gehad voor de eigen economische groei. Dat China internationale verdragen heeft afgesloten en lid is geworden van internationale instellingen, was voorheen vooral ingegeven door een instrumentalistische visie. Deze verdragen en lidmaatschappen dienden ten dienste te staan van de economische groei van China.

China heeft intussen voldoende economische sterkte verworven en wil nu het respect van de internationale gemeenschap. China ziet zichzelf als een topspeler in het internationale systeem en wil deze rol bevestigd zien. Deze rol is niet enkel een economische, maar een allesomvattende rol. Vandaar ook de sterkere militaire acties in de Zuid-Chinese Zee en de reactie daarop van de Verenigde Staten, die de wapenboycot tegen Vietnam recent beëindigden om Vietnam te kunnen bewapenen tegen China.

Wat betekent dit voor het recht? Fundamenteel niet zo veel, omdat het internationaal recht met inbegrip van het economisch en financieel recht gebaseerd is op westers recht. De regels zelf zijn daarom niet de bekommernis van China, maar wel de machtsverhoudingen die erin vervat liggen. Ofwel zal China worden erkend als een grote speler zonder wie geen beslissingen kunnen worden genomen; ofwel zal het internationaal systeem afbrokkelen. Momenteel is het tweede aan de gang. Het multilaterale systeem (WHO, IMF en Wereldbank) wordt op een zijspoor gezet en een alternatief systeem wordt ontwikkeld op basis van een wirwar van verdragen en een proliferatie van nieuwe instellingen.

Dit heeft een bijzondere impact op onze economie en onze bedrijven. We zullen moeten werken in een veel complexer systeem. Deze complexiteit is ook een complexiteit van het recht. Om te bepalen waar onze bedrijven kunnen exporteren, zal het niet volstaan om de lijst van de Wereldhandelsorganisatie na te kijken, maar zullen de verschillende verdragen moeten worden bestudeerd. Deze verdragen zullen andere productstandaarden opleggen, andere voorwaarden, ... Het is een wereld waarin menig advocaat en bedrijfsjurist veel meer zal moeten weten over het internationale recht.

Het zal echter niet alleen een impact hebben op het internationale recht, maar ook op de rechtspraktijk ten lande. Sinds de financiële crisis zijn Chinese bedrijven op zoek naar investeringsopportuniteiten in Europa. Handelsdelegaties vanuit verschillende Chinese provincies komen wekelijks aan in Europa. China investeert. Chinezen investeren.

Chinezen investeren omdat ze er brood in zien. Sommigen willen in Europa investeren om zo een stuk van hun kapitaal buiten China te brengen. Dat zijn vaak investeringen in vastgoed. Andere investeerders gaan op zoek naar meer dynamische opportuniteiten. De automobielsector bijvoorbeeld. De eerste grote investering in de automobielsector gebeurde in Engeland. Een Chinees bedrijf kocht de fabriek van Rover. In Engeland dachten ze hun fabriek gered te hebben. De Chinese investeerder was echter niet geïnteresseerd in de Europese markt. De fabriek werd ontmanteld en heropgebouwd. Rover werd Roewe. De knowhow en de machines hebben de Chinese productie goed vooruitgeholpen.

Nu willen Chinese investeerders vaak nog steeds zich inkopen in knowhow, maar ze willen ook een bredere basis voor hun eigen afzet. Ze willen daarom blijven produceren in Europa als ze bedrijven aankopen. Maar ze kijken vaak met verbazing naar ons rechtssysteem. Ze herkennen de regels, maar niet de rechtspraktijk. Hier spreken de Chinese investeerders en hun Vlaamse advocaten een andere taal – allebei het Engels, maar de rechtstaal is zeer verschillend.

Niet alleen Chinezen investeren, maar ook China investeert. Het verschil is niet altijd duidelijk. China investeert niet in Europa als een soeverein staatsfonds, maar investeert via staatsbedrijven of bedrijven die formeel privaat zijn maar in realiteit onder controle van de staat opereren. Hier lopen de belangen sterk door elkaar. Een mooi voorbeeld komt uit Griekenland, dat onder druk van de trojka staatseigendom in de vitrine moest zetten. China zag daar een mooie kans om een toegangspoort te krijgen tot de Europese markt. Een groot deel van de haven van Piraeus kwam in Chinese handen. Het rechtssysteem van toepassing in dat deel van de haven is niet langer Grieks, maar Chinees recht. Zo komt Chinees recht wel heel dicht bij huis.

Tot slot wil ik mijn ervaring delen als lesgever op Chinese universiteiten. Ik heb al vele jaren Chinese studenten in mijn colleges in Brussel en Londen. Deze studenten zijn altijd beleefd en discreet als het aankomt op verschillende visies op politieke structuren, democratie, mensenrechten, vrijheid, economische ontwikkeling, ... Ik kan zeggen dat ik niet was voorbereid op de klasdiscussies die ik heb meegemaakt met studenten aan wie ik een heel semester in China les mocht geven. Een semester lang elke week een studentengroep zien, laat toe om een zekere vertrouwensband op te bouwen. Hun visie is duidelijk. Hun standpunten zijn onomwonden. Ze willen twee dingen: verandering en stabiliteit. Eigenlijk willen ze stabiliteit en verandering, in die volgorde. De stabiliteit die ze zoeken, is het vermijden van revoluties en grote omwentelingen. De ervaringen met grote avonturen zoals de culturele revolutie zijn levende herinneringen. Wat zij willen is een maatschappij die economisch vooruitgaat en waar persoonlijke en politieke vrijheden mee groeien. Waar ze zich kunnen ontwikkelen en ontplooien als mens met een kritische reflectie op mens en maatschappij. Welk politiek model dit moet zijn, daar is geen eensgezindheid over.

Wat leert ons dit over Chinees recht? Het leert ons dat rechtsregels op zich relatief zijn. Eenzelfde regel in een andere context kent een andere invulling. Maar een rechtssysteem kan slecht recht, gerechtigheid en rechtvaardigheid bieden aan de rechtsonderhorigen als niet alleen de rechtsregels hierop zijn afgestemd, maar als ook het juridisch personeel terdege is opgeleid en in waardigheid en onafhankelijkheid kan werken. De vraag kan worden gesteld of dit enkel kan in een democratisch bestel zoals wij het kennen. Ik stel de vraag, maar ik ken het antwoord niet. Afgaand op de discussies met studenten in China, zou mijn initiële voorzichtige antwoord zijn een parafrasering ter verwerping van FUKUYAMA'S triomfalisme: dit is niet het einde van de geschiedenis.